

ביאורים

אתמול למדנו שלממון יש ערך בתור אמצעי המאפשר לנו לחיות ולהתקיים, אך אין להימשך אחריו יותר מדי. 'כסף' הוא מלשון 'כוסף' - לכסוף למשהו, לרצות בו ולהשתוקק אליו. אכן, מצוי מאוד שאנשים משתוקקים לכסף ורודפים אחריו. אם-כן, מה נעשה כדי שלא תדבק בנו מידה שלילית זו?

עלינו להתרגל להיות נקיים מכל ממון שלא שייך לנו. גם מי שבדרך כלל משתדל לדקדק בקיום מצוות יכול ליפול כשהדבר נוגע לממונו. מבלי לשים לב הוא יכול לומר גם על גזלתו שאין בה איסור. למשל, אם במקום עבודתו יש מכונת צילום, מדוע שהוא לא יצלם שם את מסמכיו האישיים בחינם במקום ללכת לחנות ולשלם על כך? בהסתכלות ראשונית הוא חושב שלא עשה איסור, אך אם המעביד אינו מסכים לכך זהו גזל, גם אם כל חבריו בעבודה עושים זאת. אם יתבונן קצת יראה שאין הבדל בין מעשה כזה לבין לקיחת כסף מארנקו של המעביד מבלי שירגיש בכך.

אף אחד מאיתנו לא רוצה להיות גולן, רוב האנשים מואסים במעשי גזלות. אבל בכל זאת רבים חושבים ש'השלמת ציוד' בצבא אינה אסורה, כיוון שהציוד שייך לצה"ל בין כה וכה, ואין מי שרוצה להישפט ולשלם קנס על ציוד צבאי שאיבד. לכן, רבים רואים את הדבר כמותר, על אף שמעשה זה הוא גניבה, והעושה זאת נקרא גנב.

עלינו להתרגל להיות נקיים אפילו מגזל כזה. ראשית כול להכיר בכך שזהו גזל, ואז, לאחר מכן, נוכל גם להשתחרר ממנו.

הכלל שמדגיח לנו הרמח"ל הוא לשים לב לפרטים הקטנים. כך נראה למשל שגם זמן שווה כסף, ועל אדם העובד בשכירות לנצל את זמן עבודתו ולא להתבטל ממלאכתו.

הרחבות

• העינים והלב

העינים מושכים את הלב לבקש התרים. מדברי הרמח"ל עולה שהעיניים - חושי האדם, מושכות את ליבו של האדם לעברה. אולם המלבי"ם מבאר שישנו שלב קודם: "והנה דעת רבים שהתעוררות חמדת הלב אל העברה בא מסבת החושים, כמו שכתוב: 'העין רואה והלב חומד', ואמרו שאין אדם מתאוה אלא ממה שראו עיניו". אבל, אין זה כך, "כי לולא קדמו ציורי התאוה למשול בלבו בדרך רע לא היה נפעל ממראה עיניו, ומה שנפעל ממראה עיניו אל התאוה זה אות כי כבר סללו ציורי התאוה מסלה בלבבו מקודם". לפי זה מדייק המלבי"ם בלשון הפסוק "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו, לט) שהקדים את הלב לעינים, הואיל והמחשבות הרעות שהתפתחו בלב הן המביאות את העיניים לתור [מלבי"ם, שם]. הכול תלוי בנקודת המוצא הנפשית הקודמת לתאוות ולחושים, כפי שכותב הרש"ר הירש: "אולם עניין אחר הוא, אם ה' ותורתו מקובלים עלינו כעובדת היסוד של כל העובדות, והם הבסיס ונקודת המוצא לכל עיונינו, הגיינו וחריצת דיננו. אכן אם נראה את עצמנו כעובדי ה' בלבנו החומד ובעינינו הרואה, אם נשעבד את חפץ לבנו לחפץ ה' ונבטל את רצוננו מפני רצון ה' - כי אז גם 'עיינינו', שכלנו המכיר והשופט, יעריך את הדברים רק על פי התאמתם לרצון ה'... וכן גם לעניין השגת משאלות לבנו" [פירוש לחומש, שם].

ולא עוד אלא שאפילו אם עשה מצוה בזמן מלאכתו, לא לצדקה תחשב לו אלא עברה היא בידו, גזל זמן שאין עברה מצוה (עיי' ירושלמי חלה פרק א, הלכה ה), וקרא כתיב (ישעיה סא, ח), "שנא גזל בעולה".

וכענין זה אמרו זכרונם לברכה (בבא קמא דז ע"א), "הרי שגזל סאה חטים וטחנה ואפאה ומברך, אין זה מברך אלא מנאץ, דכתיב (תהלים ג, א), 'ובוצע ברך נאץ ה'", ועל פיוצא בזה נאמר, "אוי לו לזה שנגעשה סגורו קטגורו", וכמאמרם זכרונם לברכה (ירושלמי סוכה פרק ג, הלכה א) בענין לולב הגזול. והדין נותן, פי הרי גזל חפץ - גזל, וגזל זמן - גזל, מה גזל את החפץ ועושה בו מצוה - נעשה סגורו קטגורו, אף גזל את הזמן ועושה בו מצוה - נעשה סגורו קטגורו, ואין הקדוש-ברוך-הוא חפץ אלא באמונה, וכן הוא אומר (תהלים לא, כד), "אמונים נצר ה'". ואומר, (ישעיה כו, ב), "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שימר אמינים". ואומר (תהלים קא, ו), "עיני בנאמני ארץ לשבת עפדי". ואומר (ירמיה ה, ג), "עיניך הלוז לאמונה".

ואף איוב העיד על עצמו ואמר (איוב לא, ז), "אם תטה אשרי מני הדרך ואחר עיני הלב לבי ובכפי דבק מאום", והבט יופי המשל הזה, פי דמה הגזל הבלתי נגלה כדבר המתדבק ביד האדם, שאף על פי שאין האדם הולך לכתחלה לטל אותו, ונשארו דבק מאליו, סוף סוף בידו הוא - כן הדבר הזה, שאף שלא יהיה האדם הולך וגזל ממש, קשה הוא שיהיה ידיו ריקניות ממנו לגמרי. אמנם באמת כל זה נמשך ממה שתחת היות הלב מושל בעינים, שלא יניח להיות נעים להם את של אחרים, העינים מושכים את הלב לבקש התרים. על מה שנראה להם יפה ונחמד, על כן אמר איוב, שהוא לא כן עשה ולא הלב לבו אחר עיניו, על כן לא דבק בכפיו מאום.

הונאת ממון

ראה נא בענין ההונאה, כמה נקל הוא לאדם להתפתות ולפשל, כאשר לכאורה יראה לו שראוי הוא להשתדל ליפות סחורתו בעיני האנשים, ולהשתפר ביגיע כפיו, לדבר על לב הקונה למען יתרצה לו, ויאמרו על כל זה, "יש זריז ונשכר" (פסחים ג ע"ב), "ויד חרוצים תעשיר" (משלי י, ז).

אמנם אם לא ידקדק וישקל מעשיו הרבה, הנה תחת חטה יצא חוח, פי יעבר ונקשל בעוון ההונאה אשר הזרנו עליה (ויקרא כה, יז), "לא תונו איש את עמיתו". ואמרו זכרונם לברכה (עיי' חלוץ דז ע"א), אפלו לרמות את הגוי אסור, וקרא כתיב (צפניה ג, ג), "שאריית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו קזב, ולא ימצא בפייהם לשון תרמית", וכן אמרו (ע"פ בבא מציעא ס ע"ב), "אין מפרקסין^ו הכלים הישנים שיראו כחדשים", (ספרי דברים רצח), "אין מערבים פרות בפרות, אפלו חדשים בחדשים, אפלו סאה בדינר, ואפלו יפה דינר וטרסית לא יערב וימכרם סאה בדינר", (דברים כה, טז) "כל עשה אלה כל עשה עול", (ספרי דברים שם) "קרוי חמשה שמות, עול, שנאו, משקץ, מתעב, חרם, תועבה". עוד אמרו זכרונם לברכה (בבא קמא קט ע"א), "כל הגזל את חברו אפלו שנה פרוטה פאלו נוטל נפשו ממנו", הרי לך חמור העוון הזה אפלו כשעור מעט. ואמרו עוד (תענית ז ע"ב), "אין הגשמים נעצרים אלא בעוון גזל". ועוד אמרו (ויקרא רבה לג, א), "קפה מלאה עוונות מי מקטרג בראש כלם? - גזל". ודור המבול לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל (סנהדרין קח ע"א).

ואם תאמר בלבבך, ואיך אפשר לנו שלא להשתדל במשאנו ומתננו לרצות את חברנו על המקח ועל שווי?!

חלוק גדול יש בדבר, כי כל מה שהוא להראות את הקונים אמתת טוב החפץ ויפיו, הנה ההשתדלות ההוא טוב וישר, אף מה שהוא לכסות מומי חפצו אינו אלא הונאה ואסור. וזה כלל גדול באמונת המשא והמתן.

נעשה וכו' - הדבר שהיה אמור להיות לזכותו נהפך לרעתו. **באמונה** - ביושר. **המתדבק** - נדבק. **תחת** - במקום. **מפרקסין** - מייפים ומקשטים.